

СЕМКО Марина*

аспірант кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9070-0199>

Історичний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами

Анотація. У статті здійснено комплексне історико-правове дослідження становлення та розвитку кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. Обґрунтовано актуальність дослідження з огляду на посилення гуманізації кримінального законодавства, розвиток міжнародних стандартів захисту тварин і необхідність удосконалення національних механізмів кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин. Проаналізовано сучасний стан наукової розробленості проблематики та встановлено, що, попри значну кількість досліджень у сфері кримінального, адміністративного й міжнародного права, не сформовано комплексного підходу до вивчення історичних передумов формування кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. Узагальнено основні доктринальні підходи до визначення правової природи відповідного кримінального правопорушення, місця норм про відповідальність за жорстоке поводження з тваринами в системі кримінально-правової охорони моральності. За результатами дослідження з'ясовано, що розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами має еволюційний характер і відображає трансформацію суспільних уявлень про правовий статус тварин. Визначено, що первісно правову охорону тварин здійснювали виключно через механізми захисту права власності, натомість сучасна модель орієнтована на забезпечення добробуту тварин, охорону моральних засад суспільства та реалізацію принципів гуманності. Досліджено основні етапи розвитку правового регулювання – від найдавніших правових систем до сучасного кримінального законодавства України. Сформульовано висновок, що сучасний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами демонструє поступовий відхід від антропоцентричної моделі правового регулювання та формування комплексної концепції кримінально-правової охорони, орієнтованої на забезпечення добробуту тварин, недопущення жорстокості й подальшу імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство України.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами; кримінальна відповідальність; кримінально-правова охорона; гуманне поводження; історичний розвиток; міжнародні стандарти.

Історія статті:

Отримано: 02.07.2026

Прийнято: 27.08.2026

Опубліковано: 01.10.2026

Рекомендоване посилання:

Семко М. Історичний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 3 (73). С. 254–263. DOI: 10.33270/05267303.25

*Відповідальний автор

© Семко М., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Проблематика кримінально-правової охорони тварин від жорстокого поводження останніми роками стала предметом активного міжгалузевого наукового осмислення та охоплює кримінально-правові, адміністративно-правові, міжнародно-правові й етико-правові аспекти. Водночас сучасний стан наукової розробленості засвідчує брак єдиного комплексного підходу до дослідження історичних передумов формування кримінальної відповідальності за такі діяння.

Кримінально-правові аспекти відповідальності за жорстоке поводження з тваринами досліджували Н. В. Уварова (2018), яка акцентувала на недоліках чинного законодавства й необхідності удосконалення кримінально-правових механізмів захисту тварин, Д. М. Майстро (2022), яка здійснила комплексний аналіз елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, й обґрунтувала значення законодавчих змін, пов'язаних з імплементацією європейських стандартів у сфері захисту тварин, а також О. І. Ющик (2022), який дослідив об'єктивні та суб'єктивні ознаки відповідного складу кримінального правопорушення.

Окремий напрям наукових досліджень пов'язаний з визначенням місця жорстокого поводження з тваринами в системі кримінально-правової охорони моральності та встановленням меж кримінально караної поведінки. Теоретичну основу відповідного підходу сформовано у фундаментальному дослідженні В. В. Кузнецова (2013), присвяченому кримінально-правовій охороні громадського порядку та моральності. Розвиваючи цей підхід, Д. О. Колодін й А. С. Колодіна (2023) обґрунтовують, що безпосереднім об'єктом кримінально-правової охорони за ст. 299 КК України є насамперед моральні засади суспільства у сфері ставлення до тварин, а не лише життя чи здоров'я окремої тварини. Схожий підхід поділяє Т. П. Мінка (2025), пов'язуючи встановлення юридичної відповідальності за жорстоке поводження з необхідністю захисту суспільної моралі, гуманістичних цінностей та запобігання поширенню насильства.

У сучасних дослідженнях увагу спрямовують на міжнародні стандарти та європейський досвід правового регулювання. Зокрема, А. Ю. Кірик та А. В. Данілова (2023) здійснили порівняльно-правовий аналіз законодавства України й держав – членів Європейського Союзу, дійшли висновку про комплексний характер європейських механізмів захисту тварин. Цей напрям дослідження розвинув А. М. Яценко (2022), розглянувши питання адаптації положень ст. 299 КК України до міжнародних договорів і директив ЄС, акцентувавши на взаємозв'язку між гуманним ставленням до тварин і загальним рівнем суспільної моральності. Міжнародно-правовий вимір проблематики досліджував М. М. Юшков (2022а), який проаналізував систему міжнародних стандартів захисту тварин

та їх вплив на національні механізми правового регулювання.

Самостійну групу становлять праці, присвячені адміністративно-правовому регулюванню та співвідношенню різних видів юридичної відповідальності. Зокрема, М. М. Юшков (2022b) дослідив адміністративно-правові засади протидії жорстокому поводженню з тваринами й акцентував на необхідності комплексного нормативного регулювання відповідної сфери, а також проаналізував співвідношення кримінальної та адміністративної відповідальності за такі діяння, обґрунтовуючи необхідність чіткого розмежування підстав притягнення до відповідальності (Yushkov, 2023). Доктринальний аналіз адміністративно-правових досліджень здійснив П. С. Лютиков (2025), який засвідчив необхідність переходу від описового підходу до розроблення ефективних механізмів реалізації правових норм і посилення праксеологічного складника наукових досліджень у сфері захисту тварин.

Сучасний етап розвитку наукової думки також вирізняється переорієнтацією правового підходу від традиційного сприйняття тварин як об'єктів права до розуміння їх як істот, здатних відчувати біль і страждання. Такий підхід обґрунтовують Н. В. Бондарчук і Р. Т. Гуцуляк (2025), які пов'язують розвиток законодавства про добробут тварин із концепціями «п'яти свобод», One Health і міжнародними стандартами Всесвітньої організації здоров'я тварин. Водночас Н. В. Бондарчук та І. І. Кравчук (2025) досліджують проблеми кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь, акцентуючи на неоднорідності судової практики, складнощах розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності й необхідності формування єдиних підходів до застосування ст. 299 КК України.

Критичний аналіз сучасного стану законодавчого регулювання здійснила Н. М. Ярмиш (2023), яка на прикладі ст. 299 КК України продемонструвала наявність системних недоліків законодавчої техніки й обґрунтувала необхідність узгодження кримінально-правових норм із загальною структурою кримінального законодавства.

Попри значну кількість сучасних досліджень, історичний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами залишається недостатньо розробленим саме в площині комплексного поєднання історико-правового, кримінально-правового та порівняльно-правового підходів, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Матеріали та методи

Історичний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами відображає загальні закономірності трансформації правових систем і суспільних уявлень про межі допустимого впливу людини на навколишній світ.

Формування відповідних правових заборон відбувалося поступово – від браку самостійної правової охорони тварин до закріплення спеціальних механізмів юридичної відповідальності за жорстокі дії щодо них.

На ранніх етапах розвитку права тварин розглядали переважно як різновид майна або господарського ресурсу, а заподіяння їм шкоди оцінювали насамперед крізь призму майнових інтересів власника. Правове реагування було спрямоване не на захист тварини, а на відновлення порушених відносин власності. Такий підхід протягом тривалого часу домінував у більшості правових систем і визначав характер юридичної відповідальності.

Поступове переосмислення правового статусу тварин відбулося під впливом розвитку гуманістичних концепцій, етичних уявлень про цінність життя та становлення сучасної концепції прав людини. Саме в цей період формується підхід, відповідно до якого жорстоке поводження з тваринами стали розглядати не лише як посягання на інтереси власника, а і як вияв неприйнятної поведінки, що суперечить моральним засадам суспільства.

У цьому контексті привертають увагу наукові підходи щодо співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері захисту тварин. Зокрема, М. М. Юшков (2022а) зазначає, що формування сучасної моделі правового захисту тварин відбувається через поступове ускладнення системи юридичної відповідальності та розмежування адміністративно караних і кримінально караних форм поведінки. Автор акцентує, що адміністративно-правові механізми історично були первинним способом реагування держави на випадки неналежного поводження з тваринами, однак розвиток суспільних відносин і посилення значущості принципів гуманності зумовили необхідність криміналізації найбільш суспільно небезпечних форм таких діянь.

Подальший розвиток цієї концепції відображено в дослідженні співвідношення кримінальної та адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. На думку М. М. Юшкова (2023), основним критерієм розмежування насамперед є не характер заподіяних наслідків, а ступінь суспільної небезпечності поведінки, форма вини, спосіб вчинення діяння та рівень порушення моральних засад суспільства. У цьому аспекті кримінальна відповідальність виконує функцію посиленого державного реагування на найнебезпечніші вияви жорстокості, натомість адміністративна відповідальність має забезпечити загальний режим дотримання правил гуманного поводження з тваринами.

Такий підхід закономірно актуалізує необхідність звернення до історичних витоків формування кримінально-правової охорони тварин, оскільки сучасні критерії криміналізації відповідних діянь є результатом тривалої еволюції правових і

суспільних уявлень про цінність тварин як об'єкта правової охорони та розвиток суспільних відносин щодо їх захисту, які становлять предмет правового регулювання.

Зокрема, положення Законів царя Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) регулювали питання компенсації за втрату або пошкодження худоби, визначали порядок використання тварин у господарстві та встановлювали обов'язок відшкодування майнової шкоди. Такі приписи не містили ознак самостійного правового захисту тварин від жорстокого поводження¹.

У правових системах античного світу загальний підхід також залишався майновим. Водночас саме в античний період починають формуватися окремі філософські ідеї, що стали підґрунтям сучасного гуманістичного підходу до правового статусу тварин.

У правових джерелах середньовічної Європи тварин розглядали переважно як складову господарського життя. Посягання на них юридично оцінювали як завдання майнової шкоди власнику, а не як заподіяння страждань тварині. Водночас саме в цей період з'явилися окремі морально-етичні приписи, що обмежували вияви надмірної жорстокості.

Цікавим історико-правовим явищем цього періоду були так звані судові процеси щодо тварин, поширені в країнах Західної Європи в XIII–XVII століттях. У межах таких проваджень окремих тварин формально визнавали учасниками юридичного процесу та застосовували до них санкції за спричинену шкоду. Попри очевидну невідповідність сучасним правовим уявленням, такі практики засвідчують поступове формування особливого суспільного сприйняття ролі тварин і необхідності встановлення спеціальних правил поводження з ними.

Якісні зміни в правовому регулюванні відбулися в XVIII–XIX ст. під впливом ідей гуманізму, природних прав і розвитку філософії просвітництва. Саме цей історичний період більшість дослідників пов'язує з переходом від класичного антропоцентричного підходу до поступового формування концепції моральної цінності життя та добробуту тварин.

У XIX ст. було сформовано перші законодавчі обмеження щодо жорстокого поводження з тваринами. Важливим етапом становлення правового захисту тварин стало прийняття у Великій Британії Cruel Treatment of Cattle Act 1822 (3 Geo. IV c. 71), відомого в науковій літературі як Martin's Act. Цей закон уперше на законодавчому рівні встановив заборону жорстокого поводження з окремими видами свійських тварин і передбачив юридичну відповідальність за такі дії, що стало

¹ Закони Хаммурапі. Scribd. URL: <https://ru.scribd.com/document/737227829/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%A5%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96>

початком формування сучасного інституту охорони тварин¹.

Подальший розвиток інституційного забезпечення захисту тварин був пов'язаний зі створенням у Великій Британії 1824 року Society for the Prevention of Cruelty to Animals (SPCA), заснованого відповідно до протоколу установчих зборів від 16 червня 1824 року. Основною метою діяльності організації визначили сприяння реалізації законодавчих заборон жорстокого поводження з тваринами та забезпечення контролю за їх дотриманням. 1840 року товариству було надано королівський статус, після чого воно отримало сучасну назву – Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA)².

Протягом другої половини XIX – початку XX ст. аналогічні підходи імплементували в законодавство інших держав Європи. Відповідні нормативні зміни поступово призвели до трансформації предмета правової охорони: від виключного захисту майнових інтересів власника – до захисту тварини як особливого об'єкта правового регулювання.

Результати й обговорення

У XX ст. формування міжнародних стандартів захисту тварин набуває системного характеру. Розвиток природоохоронного законодавства, біоетичних концепцій та міжнародного співробітництва сприяв закріпленню принципу гуманного поводження як одного з елементів сучасної правової політики.

Вирішальне значення для розвитку європейських стандартів захисту тварин мала Європейська конвенція про захист домашніх тварин від 13 листопада 1987 року, яка закріпила принцип гуманного та відповідального ставлення до домашніх тварин, встановила заборону заподіяння їм невинуватеного болю, страждання чи занепокоєння, а також передбачила обов'язок держав-учасниць забезпечувати впровадження відповідних правових та організаційних заходів у сфері утримання, догляду й захисту домашніх тварин³.

Окреслені тенденції зумовили подальше формування національних моделей кримінально-

правового захисту тварин, зокрема на українських землях, що потребує окремого історико-правового аналізу.

Початковий етап формування правових уявлень щодо місця тварин у системі суспільних відносин пов'язують з правовими пам'ятками Київської Русі. Норми «Руської правди» передбачали відповідальність за викрадення, пошкодження або незаконне використання худоби й інших тварин, однак не встановлювали спеціальних механізмів охорони тварин від страждань чи виявів жорстокості. Правову оцінку відповідних діянь здійснювали виключно крізь призму завдання матеріальної шкоди власнику⁴.

Подальший розвиток відповідного правового регулювання відбувався в період входження українських земель до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Важливе значення для розвитку правового регулювання відповідного періоду мали Литовські статuti, які стали важливою пам'яткою права Великого князівства Литовського та справили істотний вплив на формування української правової традиції. Їх положення комплексно врегульовували питання власності, відповідальності за посягання на майно та порядок відшкодування шкоди. У контексті правового статусу тварин положення Литовських статутів засвідчили збереження підходу, відповідно до якого тварин розглядали переважно як об'єктів майнових прав і господарської цінності, а їхню правову охорону забезпечували через механізми захисту права власності⁵.

Певне значення для подальшого розвитку правового регулювання в цій сфері мало Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року, яке відобразило характерний для законодавства XIX ст. підхід до сприйняття тварин переважно як об'єктів майнових прав і господарської цінності. Охорону відповідних суспільних відносин здійснювали переважно через встановлення відповідальності за посягання на майно, натомість самостійний правовий захист тварин як істот, здатних відчувати біль і страждання, ще не сформувався⁶.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. на теренах Російської імперії активізувалися громадські ініціативи щодо захисту тварин. Створення спеціалізованих товариств, розвиток ветеринарного законодавства та поширення гуманістичних ідей поступово змінювали суспільне ставлення до проблематики жорстокого поводження. Однак навіть за цих умов не було спеціальної кримінально-правової відповідальності за такі діяння.

⁴ Руська правда. *Віртуальний бібліограф*. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/ruska-pravda.htm>

⁵ Lithuania. The Lithuanian Statute of 1529. URL: https://archive.org/details/lithuanianstatut0000lith?utm_source

⁶ Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року. URL: <https://nnov.hse.ru/ba/law/igpr/ulonakaz1845>

¹ Cruel Treatment of Cattle Act 1824: Act of Parliament of the United Kingdom. URL: https://statutes.org.uk/site/the-statutes/nineteenth-century/1822-3-george-4-c-71-cruel-treatment-of-cattle-act/?utm_source

² Minutes of the Meeting for the Institution of the Society for the Prevention of Cruelty to Animals, held at Old Slaughter's Coffee House, St Martin's Lane, London, 16 June 1824. *The History of the RSPCA*. URL: <https://www.animallaw.info/article/history-rspca>

³ European Convention for the Protection of Pet Animals (ETS No. 125): Convention of the Council of Europe of 13 November 1987. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/-/council-of-europe-european-convention-for-the-protection-of-pet-animals-ets-no-125-translations>

Суттєві зміни в правовому регулюванні відбулися після встановлення радянської влади. Кримінальні кодекси радянського періоду протягом тривалого часу не передбачали самостійного складу кримінального правопорушення за жорстоке поводження з тваринами. Однак наприкінці радянського періоду відповідний підхід зазнав змін. Зокрема, Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 29 квітня 1988 року № 5822-XI Кримінальний кодекс УРСР 1960 року було доповнено статтею 207-1 «Жорстоке поводження з тваринами», що встановлювала кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, яке спричинило їх загибель або каліцтво, а також за мучення тварин¹.

Якісно новий етап розвитку правового регулювання поводження з тваринами в Україні розпочався після проголошення незалежності та був обумовлений загальною трансформацією правової системи, орієнтованістю на міжнародні стандарти захисту прав людини, гуманізацією законодавства та поступовим переосмисленням місця тварин у системі об'єктів правової охорони.

Важливе значення для подальшого розвитку законодавства у сфері захисту тварин стало прийняття Конституції України. Хоча Основний Закон безпосередньо не містить спеціальних положень щодо правового статусу чи захисту тварин, його норми сформували конституційні засади подальшого нормативного розвитку відповідних суспільних відносин. Передусім ідеться про закріплення принципу верховенства права (ст. 8), визначення забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги як обов'язку держави (ст. 16), а також гарантування права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50). Сукупність зазначених положень стала конституційною основою для подальшого формування спеціального законодавства у сфері гуманного поводження та охорони тварин².

Подальший розвиток правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони тварин був пов'язаний з прийняттям спеціального екологічного законодавства незалежної України. Важливим етапом у цьому процесі стало прийняття Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року № 2894-III, що визначив правові, організаційні й екологічні засади охорони, використання та відтворення об'єктів тваринного світу³.

Ухвалення зазначеного Закону засвідчило поступовий відхід від традиційного підходу до сприйняття тварин виключно як об'єктів господарського використання та заклало нормативні передумови для формування сучасної концепції їх охорони як складової державної природоохоронної політики. У межах цього підходу об'єкти тваринного світу стали розглядати не лише крізь призму економічної цінності, а й як елемент навколишнього природного середовища, що потребує спеціального правового регулювання та охорони.

Водночас якісно новий етап розвитку відповідного правового інституту був пов'язаний з прийняттям спеціального законодавства у сфері гуманного поводження з тваринами. Саме законодавче закріплення принципів гуманності, відповідального ставлення до тварин і заборони жорстокого поводження стало переломним моментом у трансформації підходів до визначення їх правового статусу, започаткувало розвиток самостійного напрямку правового регулювання, орієнтованого не лише на охорону тваринного світу як природного ресурсу, а й на забезпечення добробуту та недопущення страждань тварин.

Особливе значення для становлення сучасної моделі правового захисту тварин мало ухвалення Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 року № 3447-IV. Прийняття цього Закону стало важливим етапом гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами у сфері поводження з тваринами, засвідчило поступову трансформацію концептуальних підходів до визначення їхнього правового статусу⁴.

Відповідно до положень Закону, жорстоке поводження з тваринами охоплює дії або бездіяльність, пов'язані із заподіянням тваринам фізичного болю, страждань, каліцтва чи загибелі, залишенням їх без належного догляду, знущанням, а також іншими формами поводження, що суперечать принципам гуманності та вимогам законодавства.

Подальший розвиток механізмів кримінально-правової охорони тварин був пов'язаний із прийняттям нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Кримінальний кодекс закріпив спеціальну кримінально-правову норму – статтю 299 «Жорстоке поводження з тваринами», що стало важливим етапом формування самостійного напрямку кримінально-правового захисту відповідних суспільних відносин⁵.

Первісна редакція ст. 299 КК України передбачала порівняно вузький перелік кримінально-караних форм поведінки та встановлювала

¹ Кримінальний кодекс Української РСР : Кодекс Української РСР від 28 груд. 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

³ Про тваринний світ : Закон України від 13 груд. 2001 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>

⁴ Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лют. 2006 р. № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>

⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

відповідальність за знущання щодо тварин із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також за нацьковування тварин одна на одну, якщо такі дії спричинили їх каліцтво чи загибель.

Водночас практика застосування зазначеної норми виявила низку теоретичних і прикладних проблем. Зокрема, первісна конструкція складу кримінального правопорушення вирізнялася обмеженням визначенням об'єктивної сторони, не охоплювала значну кількість виявів жорстокого поводження та не забезпечувала належного рівня кримінально-правового реагування. Крім того, складнощі виникали під час встановлення змісту ознак жорстокості та визначення меж кримінально караної поведінки.

Важливим етапом розвитку кримінально-правової охорони тварин в Україні стало прийняття Закону України від 22 червня 2017 року № 2120-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження гуманного ставлення до тварин»¹. За результатами прийняття цього Закону було суттєво переглянуто підходи до нормативного визначення жорстокого поводження з тваринами та посилено механізми кримінально-правового реагування на відповідні діяння.

До внесення змін положення ст. 299 КК України передбачали порівняно вузький перелік кримінально караних форм жорстокого поводження та обмежувалися переважно випадками знущання з тварин із застосуванням жорстоких методів або нацьковування тварин одна на одну. Така законодавча конструкція не охоплювала значну частину суспільно небезпечних виявів жорстокого поводження та спричиняла складнощі в правозастосуванні.

Законом № 2120-VIII було істотно змінено диспозицію ст. 299 КК України. По-перше, законодавець конкретизував предмет кримінального правопорушення, поширивши кримінально-правову охорону на всіх хребетних тварин, зокрема безпритульних. По-друге, було закріплено обов'язкову ознаку умисної форми вини й визначено суспільно небезпечні наслідки у вигляді каліцтва або загибелі тварини.

Суттєвим нововведенням стало включення до складу кримінального правопорушення нових форм протиправної поведінки, зокрема публічних закликів до вчинення жорстокого поводження з тваринами й поширення відповідних матеріалів. Тож законодавець фактично поширив кримінально-правову заборону не лише на безпосереднє заподіяння шкоди тваринам, а й на інформаційні форми популяризації жорстокості.

Крім того, було розширено кваліфікуючі ознаки. Законодавець передбачив підвищену кримінальну відповідальність за вчинення

відповідних дій у присутності малолітнього чи неповнолітнього, щодо двох і більше тварин, повторно, групою осіб, з особливою жорстокістю або активним способом.

Паралельно зміни було внесено й до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Законодавець уточнив нормативне визначення жорстокого поводження з тваринами, включивши до нього заподіяння фізичного страждання, тілесних ушкоджень, каліцтва, залишення домашніх і сільськогосподарських тварин напризволяще, а також окремі форми використання тварин у розважальній діяльності.

Наступним етапом розвитку законодавства у сфері кримінально-правової охорони тварин стало прийняття Закону України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»². Цей Закон набрав чинності в межах загальної реформи кримінального законодавства, спрямованої на запровадження інституту кримінальних проступків і диференціацію кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпечності діяння.

У межах зазначених змін було переглянуто санкцію частини першої ст. 299 КК України. Зокрема, абзац другий частини першої після слова «караються» було доповнено положенням про можливість застосування штрафу від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До внесення відповідних змін санкція передбачала лише арешт або обмеження волі.

Запровадження штрафу як альтернативного виду покарання свідчило про прагнення законодавця забезпечити гнучкість кримінально-правового реагування та розширити можливості індивідуалізації відповідальності залежно від характеру вчиненого діяння, його наслідків й особи правопорушника.

Завершальним етапом сучасного реформування кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами стало прийняття Закону України від 15 липня 2021 року № 1684-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тварин»³.

Ці зміни стали результатом подальшого наближення національного законодавства до

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин : Закон України від 22 черв. 2017 р. № 2120-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19#Text>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу : Закон України від 15 лип. 2021 р. № 1684-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#Text>

європейських стандартів захисту тварин і суттєво трансформували конструкцію ст. 299 КК України.

Значущим нововведенням стало включення жорстокого поводження з тваринами до переліку кримінальних правопорушень, за вчинення яких може наставати кримінальна відповідальність осіб віком від 14-ти до 16 років шляхом внесення відповідних змін до ч. 2 ст. 22 КК України. Таке рішення законодавця свідчило про визнання підвищеної суспільної небезпечності відповідних діянь і посилення превентивної функції кримінального законодавства.

Крім того, було істотно переглянуто зміст диспозиції ст. 299 КК України. Законодавець розширив перелік кримінально караних форм поведінки та прямо передбачив відповідальність за порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії спричинили тілесні ушкодження, каліцтво або загибель тварини. Поряд із цим криміналізовано пропаганду жорстокого поводження з тваринами, публічні заклики до вчинення відповідних дій та поширення матеріалів такого змісту.

Суттєвим нововведенням стало закріплення нових кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак. До них віднесено вчинення відповідних дій щодо двох і більше тварин, повторно, групою осіб, із застосуванням особливої жорстокості, а також вчинення насильницьких дій щодо тварин, спрямованих на задоволення статевої пристрасті.

Окремим напрямом розширення криміналізації стало встановлення відповідальності за створення та поширення фото-, відео-, аудіоматеріалів і творів, що пропагують жорстоке поводження з тваринами. Тож законодавець фактично поширив кримінально-правову охорону не лише на фізичні форми насильства щодо тварин, а й на інформаційний простір, у межах якого може відбуватися популяризація жорстокої поведінки.

Водночас змінами було переглянуто підходи до призначення покарання. У санкціях усіх частин ст. 299 КК України передбачено конфіскацію тварини як додатковий кримінально-правовий захід, що відображає сучасну тенденцію посилення спеціально-превентивного впливу кримінального законодавства.

Отже, зміни, внесені Законом № 1684-IX, завершили перехід від переважно морально-етичного розуміння жорстокого поводження з тваринами до сучасної комплексної моделі кримінально-правової охорони, орієнтованої на забезпечення добробуту тварин, запобігання жорстокості й імплементацію міжнародних стандартів захисту тварин у національне законодавство України.

Здійснене дослідження історичного розвитку кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами надало можливість встановити, що формування відповідного кримінально-правового інституту пройшло тривалий період еволюції та безпосередньо пов'язане з поступовою трансформацією суспільних і правових уяв-

лень про необхідність охорони тварин, удосконаленням правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Отримані результати засвідчують, що спершу правова охорона тварин не мала самостійного характеру, її здійснювали виключно через механізми захисту права власності. У найдавніших правових системах шкоду, заподіяну тварині, розглядали передусім як посягання на економічні інтереси її власника, натомість тварину не визнавали окремим об'єктом юридичного захисту. Схожий підхід був притаманний як для правових систем держав Стародавнього Сходу й античного світу, так і для більшості європейських правових систем середньовічного періоду.

Водночас здійснений аналіз дає змогу стверджувати, що поступова трансформація правового статусу тварин була обумовлена не лише розвитком законодавства, а насамперед зміною філософських, моральних і соціокультурних уявлень про допустимі межі впливу людини на живу природу. Формування гуманістичних концепцій, розвиток природно-правової доктрини, становлення сучасних уявлень про моральну відповідальність людини стали підґрунтям для переходу від майнової моделі правового регулювання до концепції самостійної правової охорони тварин.

Встановлено, що визначальним етапом розвитку відповідного інституту стало XIX ст., коли в європейських державах почали формуватися перші спеціальні законодавчі механізми протидії жорстокому поводженню з тваринами. Прийняття спеціальних нормативних актів, створення інституцій захисту тварин засвідчили поступовий перехід від виключно морального осуду жорстокої поведінки до юридичного закріплення обов'язку гуманного ставлення до тварин.

Результати дослідження засвідчують, що подальший розвиток правового регулювання відбувався шляхом міжнародної інституціоналізації стандартів добробуту тварин. Важливу роль у цьому процесі відіграли міжнародні договори та європейські стандарти, які закріпили принципи гуманного поводження, відповідального утримання тварин і недопущення їх необґрунтованого страждання. Саме міжнародно-правовий вплив став одним із ключових чинників модернізації національного законодавства.

Здійснений аналіз українського законодавства дав змогу встановити, що розвиток кримінально-правової охорони тварин в Україні пройшов кілька послідовних етапів: від майнового сприйняття тварин у пам'ятках права Київської Русі й законодавстві попередніх історичних періодів до закріплення спеціальних механізмів правового захисту в сучасному законодавстві незалежної України.

З'ясовано, що вирішальне значення для формування сучасної моделі правового регулювання мало прийняття Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який заклав концептуальні основи гуманного поводження та визначив базові принципи державної політики у відповідній сфері.

Окремий етап еволюції пов'язаний з розвитком кримінального законодавства. Аналіз змін до ст. 299 КК України свідчить про послідовне розширення меж кримінально-правової охорони: від криміналізації окремих форм фізичного насильства щодо тварин до встановлення відповідальності за пропаганду жорстокості, порушення правил транспортування тварин, поширення відповідних інформаційних матеріалів й інші форми суспільно небезпечної поведінки.

Увагу привертає зміна підходу до визначення об'єкта кримінально-правової охорони. Якщо історично переважав підхід, за якого охороняли переважно майнові інтереси власника, то сучасна модель дедалі більше орієнтована на захист добробуту тварин, моральних засад суспільства та забезпечення принципів гуманності. У цьому аспекті положення ст. 299 КК України виходять за межі класичного розуміння правопорушень проти власності й набувають ознак комплексного соціально-правового механізму реагування.

Дослідження засвідчили наявність низки нерозв'язаних проблем. До них належать брак єдиного підходу до визначення змісту окремих ознак жорстокого поводження, складнощі розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності, неоднорідність судової практики й необхідність подальшої гармонізації законодавства України з міжнародними стандартами.

Узагальнення отриманих результатів дає підстави для висновку, що сучасний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами відображає загальну тенденцію гуманізації права та переходу до комплексної моделі правового захисту, у межах якої тварини поступово набувають ознак самостійного об'єкта правової охорони, а забезпечення їхнього добробуту стає складовою сучасної кримінально-правової політики держави.

Висновки

Становлення кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами є результатом тривалої історико-правової еволюції, яка відображає зміну суспільних уявлень про межі допустимого впливу людини на живу природу і трансформацію підходів до визначення правового статусу тварин.

Встановлено, що на ранніх етапах розвитку права тварин не визнавали самостійним об'єктом юридичної охорони. Їхній правовий статус визначали переважно через економічну цінність і належність конкретному власнику, а шкоду, завдану тварині, розглядали як порушення майнових прав. Такий підхід був притаманний правовим системам Стародавнього Сходу, античного світу, середньовічної Європи і протягом тривалого проміжку часу зберігався в українській правовій традиції.

Доведено, що поступова трансформація правового регулювання в цій сфері була обумовлена не лише розвитком законодавства, а насамперед зміною морально-етичних та гуманістичних уявлень про відносини людини і тварини. Формування концепції гуманного поводження, розвиток природно-правових ідей та становлення міжнародних стандартів захисту тварин сприяли переходу від виключно майнового розуміння відповідних правовідносин до визнання тварин самостійним об'єктом правової охорони.

Визначено, що визначальним етапом формування сучасної моделі правового захисту тварин стало XIX ст., коли були закладені перші законодавчі обмеження щодо жорстокого поводження та сформовані інституційні механізми контролю за дотриманням відповідних заборон. Надалі розвиток міжнародного права забезпечив закріплення принципів гуманності, відповідального ставлення до тварин та їх добробуту як складових сучасної правової політики.

Обґрунтовано, що прийняття Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» стало переломним етапом розвитку відповідного правового інституту, оскільки саме на рівні спеціального законодавства було закріплено принципи гуманного поводження, визначено основні форми жорстокості та закладено основу для подальшого розвитку кримінально-правових механізмів охорони.

З'ясовано, що розвиток положень ст. 299 КК України відображає загальну тенденцію розширення меж криміналізації жорстокого поводження з тваринами. Законодавчі зміни 2017-го, 2018-го та 2021 року істотно трансформували зміст кримінально-правової заборони шляхом конкретизації предмета кримінального правопорушення, розширення переліку кримінально караних форм поведінки, кваліфікуючих ознак і впровадження нових механізмів спеціально-превентивного впливу.

Підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що сучасний розвиток кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами демонструє відхід від антропоцентричної моделі правового регулювання та поступове формування комплексної концепції кримінально-правової охорони, орієнтованої на забезпечення добробуту тварин, недопущення жорстокості та подальшу імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство України.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Bondarchuk, N.V., & Hutsuliak, R.T. (2025). Problems of legal regulation of animal welfare. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*, 92(2), 274-280. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.2.37

- [2] Bondarchuk, N.V., & Kravchuk, I.I. (2025). Animal cruelty as an object of criminal law assessment: theory, practice, prospects. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series "Legal Sciences"*, 36(75), 5, 120-127. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2025.5/21
- [3] Kiryk, A.Yu., & Danilova, A. V. (2023). Legal liability for animal cruelty: practice of the EU and Ukraine. *Economics. Finances. Law*, 7, 96-100. DOI: 10.37634/efp.2023.7.20
- [4] Kolodin, D.O., & Kolodina, A.S. (2023). Animal cruelty: criminal law analysis. *Law and society*, 4, 76-82. DOI: 10.32842/2078-3736/2023.4.12
- [5] Kuznietsov, V.V. (2013). Criminal law protection of public order and morality. *Doctor's thesis*. Kyiv.
- [6] Liutikov, P.S. (2025). Doctrinal analysis of administrative law studies on administrative liability for animal cruelty. *Problems of Modern Transformations. Series "Law, Public Administration and Management"*, 16. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-01-05>
- [7] Maistro, D.M. (2022). Criminal law analysis of the corpus delicti "Animal cruelty" (Art. 299 of the Criminal Code of Ukraine). *Legal Bulletin*, 3(64), 192-198. DOI: 10.18372/2307-9061.64.16891
- [8] Minka, T.P. (2025). Some legal aspects of protection of animals from cruelty. *Analytical and comparative law*, 3(2), 175-179. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.2.29
- [9] Uvarova, N.V. (2018). On the problem of criminal liability for animal cruelty. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 4(97), 138-140. DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-138-140
- [10] Yarmysh, N.M. (2023). Animal cruelty: issues regarding Article 299 of the Criminal Code of Ukraine. *Nauka i pravookhorona*, 2(60), 232-241. DOI: 10.36486/np.2023.2(60).24
- [11] Yashchenko, A.M. (2022). Animal cruelty (Art. 299 of the Criminal Code of Ukraine): corpus delicti and criminal law response measures. *Criminological Association of Ukraine*, 2(27), 48-56. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/66776242-fcfa-4497-bdc1-cbd0ee120887/content>
- [12] Yushchuk, O.I. (2022a). Animal cruelty: criminal law aspect. *Legal scientific electronic journal*, 2, 46-49. DOI: 10.32845/2663-5666.2022.2.8
- [13] Yushkov, M.M. (2022b). Administrative and legal foundations of animal cruelty. *Law. State. Technology*, 3, 47-52. DOI: 10.32782/LST/2022-3-8
- [14] Yushkov, M.M. (2022). International legal standards for protection of animals from cruelty. *Our Law*, 4, 137-142. DOI: 10.32782/NP.2022.4.21
- [15] Yushkov, M.M. (2023). Correlation between criminal and administrative liability for animal cruelty. *Pravo.ua*, 3, 33-38. DOI: 10.32782/law.ua.2023.3.5

Список використаних джерел

- [1] Бондарчук Н. В., Гуцуляк Р. Т. Проблеми правового регулювання благополуччя тварин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 92. Ч. 2. С. 274–280. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.2.37
- [2] Бондарчук Н. В., Кравчук І. І. Жорстоке поводження з тваринами як об'єкт кримінально-правової оцінки: теорія, практика, перспективи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2025. Т. 36 (75). № 5. С. 120–127. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2025.5/21
- [3] Кірик А. Ю., Данілова А. В. Юридична відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: практика ЄС і України. *Economics. Finances. Law*. 2023. № 7. С. 96–100. DOI: 10.37634/efp.2023.7.20
- [4] Колодін Д. О., Колодіна А. С. Жорстоке поводження з тваринами: кримінально-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2023. № 4. С. 76–82. DOI: 10.32842/2078-3736/2023.4.12
- [5] Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 677 с.
- [6] Лютиков П. С. Доктринальний аналіз адміністративно-правових досліджень проблематики адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Problems of Modern Transformations. Series «Law, Public Administration and Management»*. 2025. № 16. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-01-05>
- [7] Майстро Д. М. Кримінально-правовий аналіз складу злочину «Жорстоке поводження з тваринами» (ст. 299 Кримінального кодексу України). *Юридичний вісник*. 2022. № 3 (64). С. 192–198. DOI: 10.18372/2307-9061.64.16891
- [8] Мінка Т. П. Деякі правові аспекти захисту тварин від жорстокого поводження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 03. Ч. 2. С. 175–179. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.2.29
- [9] Уварова Н. В. До проблеми кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (97). С. 138–140. DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-138-140

- [10] Ярмиш Н. М. Жорстоке поводження з тваринами: питання до статті 299 Кримінального кодексу України. *Наука і правоохорона*. 2023. № 2 (60). С. 232–241. DOI: 10.36486/np.2023.2(60).24
 - [11] Яценко А. М. Жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України): склад злочину та заходи кримінально-правового реагування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2022. № 2 (27). С. 48–56. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/66776242-fcfa-4497-bdc1-cbd0ee120887/content>
 - [12] Ющик О. І. Жорстоке поводження з тваринами: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 46–49. DOI: 10.32845/2663-5666.2022.2.8
 - [13] Юшков М. М. Адміністративно-правові основи жорстокого поводження з тваринами. *Law. State. Technology*. 2022. № 3. С. 47–52. DOI: 10.32782/LST/2022-3-8
 - [14] Юшков М. М. Міжнародно-правові стандарти захисту тварин від жорстокого поводження. *Наше право – Our Law*. 2022. № 4. С. 137–142. DOI: 10.32782/NP.2022.4.21
 - [15] Юшков М. М. Співвідношення кримінальної та адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Право.ua*. 2023. № 3. С. 33–38. DOI: 10.32782/law.ua.2023.3.5
-

SEMKO Marina

Postgraduate Student of the Department of Criminal Law of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9070-0199>

Historical Development of criminal Liability for Animal Cruelty

Abstract. This article presents a comprehensive historical and legal study of the emergence and development of criminal liability for cruelty to animals. The relevance of the study is justified in light of the increasing humanization of criminal legislation, the development of international standards for animal protection, and the need to improve national mechanisms for the criminal-law protection of relevant social relations. The current state of academic research on this issue is analyzed, and it is established that, despite a significant number of studies in the fields of criminal, administrative, and international law, there is no comprehensive approach to studying the historical preconditions for the formation of criminal liability for animal cruelty. The main doctrinal approaches to defining the legal nature of the relevant criminal offense and the place of provisions on liability for cruelty to animals within the system of criminal law protection of morality are summarized. As a result of the study, it has been established that the development of criminal liability for cruelty to animals is evolutionary in nature and reflects the transformation of societal perceptions regarding the legal status of animals. It has been established that, originally, legal protection of animals was carried out exclusively through mechanisms for protecting property rights, whereas the modern model is focused on ensuring animal welfare, safeguarding society's moral foundations, and upholding the principles of humanity. The study examines the main stages in the development of legal regulation – from the most ancient legal systems to the modern criminal legislation of Ukraine. It concludes that the current development of criminal liability for cruelty to animals demonstrates a gradual shift away from an anthropocentric model of legal regulation and the formation of a comprehensive concept of criminal law protection, focused on ensuring animal welfare, preventing cruelty, and further implementing international standards into the national legislation in Ukraine.

Keywords: cruelty to animals; criminal liability; criminal law protection; humane treatment; historical development; international standards.